

NÉMETH LÁSZLÓ

A szerzői jog helye az alkotmányos rendben¹

Bevezetés

A jelen tanulmány megírásakor még hatályban lévő Alkotmányunk, az 1949. évi XX. törvény, valamint a 2011. április 25-én kihirdetett és 2012. január elsejével hatályba lépő Alaptörvényünk egyik közös vonása, hogy *expressis verbis* nem tartalmazzák a szerzői jogok védelmét. Bár, ahogy azt a későbbiekben láthatjuk, az új Alaptörvényben² már megtalálhatóak olyan mondatok, amelyekből ez akár levezethető lenne, de megfelelő joggyakorlat hiányában jelenleg ezt nem mondhatjuk ki.

Felvetődik tehát a kérdés: egyáltalán szükség van-e ezen jogok alkotmányi szinten történő védelmére? Vannak-e olyan országok, ahol ez megtörtént? Ennek igyekeztem utánajárni, amely vizsgálat eredményeként három csoportba tartozó országokat vettem górcső alá:

a, Az alkotmány szó szerint tartalmazza a szerzői jogot, mint védendő alkotmányos értéket. (Svédország, Amerikai Egyesült Államok, Portugália)

b, Szó szerint ugyan nem tartalmazza, de bizonyos alapjogokból levezethető. (Spanyolország, Németország)

c, Nincs benne az alkotmányban. (Japán) .

A vizsgálódás során igyekeztem csak az adott államok konstitúcióira fókuszálni, a szerzői joggal foglalkozó törvényekre csak különösen indokolt esetben tértem ki. Utunkat Európa északi felén indítjuk, ahonnan áthajózunk az Amerikai Egyesült Államokba, majd Európa ismételt érintésével eljutunk még Japánba is, hogy végezetül kis hazánkat is megvizsgálva érjük el a konklúziót.

Svédország

Először kezdjük azzal az alkotmánnyal, amely talán a legkifejezettebben tartalmazza a szerzői jogot. Bár az „alkotmány” kifejezés ebben az esetben nem is pontos, hiszen „Svédországban – nagyrészt történelmi okoknak köszönhetően – négy alkotmányos törvény létezik:

a, a kormányzás szerkezetéről szóló törvény;

b, a trónöröklés rendje;

c, a sajtószabadságról szóló alaptörvény, valamint

¹ A tanulmány a TÁMOP-4.2.1/B-09/1/KONV-2010-0005 azonosító számú, „Kutatóegyetemi Kiválósági Központ létrehozása a Szegedi Tudományegyetemen” című projekt keretében, az Európai Unió támogatásával, az Európai Regionális Fejlesztési Alap társfinanszírozásával valósult meg.

² A szövegben az Alkotmány és az Alaptörvény szavak a megfelelő magyar törvényekre utalnak, az alkotmány, alaptörvény és konstitúció szavak pedig szinonimaként használatosak más országok esetén.

d, a véleménynyilvánítás szabadságáról szóló törvény.

Ezek közül a kormányzás szerkezetéről szóló törvény a legátfogóbb, mely szinte az összes, alkotmányra jellemző elemet tartalmazza. A parlamentáris monarchia, mint kormányforma meghatározásán kívül ugyanis rendelkezik a svéd parlament, a *Riksdag* felépítéséről és munkájáról, a kormányról, valamint a kormánynak és tagjainak politikai felelősségéről [...], széles körben tartalmazza az emberi jogokra és alapvető szabadságokra, valamint a hadiállapotra és háborús veszélyre vonatkozó szabályokat.”³ Ezek között találjuk – Európában szinte egyedülálló módon (lásd később a portugálokat) – nevesítve a szerzői jogokat is a kormányzás szerkezetéről szóló törvény, Második fejezet: Alapvető jogok és szabadságok, Szerzői jog:16. cikkében: Szerzők, művészek és fényképészek szerzői jogokat élveznek, a törvényben meghatározottak szerint.⁴

A megfogalmazás rövid, ámde lényegre törő. Az alaptörvény indokolása szerint ezen rendelkezés célja az, hogy elősegítse „a vélemény szabad formálását”, ezért az alkotmányos védelem nem terjed ki az előállítók jogaira, így például a hangfelvétel-előállítók és a műsor-szolgáltatók szomszédos jogaira.⁵ Érdekes látni, hogy a fényképészek külön említésre kerültek – ez mindenképpen korszerű alkotmányozást feltételez.

Amerikai Egyesült Államok

Hogy az Amerikai Egyesült Államok alkotmányának szerzői jogi rendelkezését megérthessük, kicsit el kell mélyednünk az angol jogtörténetben, hiszen először ott alakult ki a *copyright* intézménye. Ahogyan a jogrendszer egészét, ezt is átvették az új hazában, később viszont önálló fejlődési utat járt be, mint gyakorlatilag minden más jogterület.

Még 1557-ben, Mária királynő idején jött létre a *Stationers' Company* (Könyvkiadók Társasága), mely magában foglalta a könyvkereskedőket, a nyomdászokat és a könyvkötőket is. Gyakorlatilag ők lettek a sajtó felügyelői, még könyvégetési jogot is kaptak – kimondva-kimondatlanul a cenzúra eszközzé váltak.⁶ A társaság fontos feladata volt még a kéziratok regisztrálása: ezeket nevezték „*copie*”-nak. Amelyik tag először beregisztrált egy művet, örök időkre megszerezte rá a kiadási jogokat. Ezt nevezték *copie-right*-nak. Meg kell viszont említenünk egy másik fontos jogintézményt is, ez volt a *printing patent* (nyomdai szabadalom), amely a *stationers' copyright*-nál (tehát a könyvkiadók szerzői jogánál) is magasabb szintű rendelkezés volt. Ez utóbbi gyakorlatilag csak egy nyomtatási jog volt, pl. egy manufaktúra részére, hogy egy szerzői jogilag védett könyvet akármeddig nyomhassanak, attól függetlenül, hogy magára a jogra vagy a kéziraatra hogyan tettek szert.⁷ A *printing patent* viszont egy exkluzív jogot biztosított bizonyos könyvek, bizonyos ideig történő nyomtatására, forgalmazására. Ezt a jogot az uralkodótól lehetett megvásárolni, általában olyan művekre, amelyek nagy

³ TRÓCSÁNYI László – BADÓ Attila (szerk.): *Nemzeti alkotmányok az Európai Unióban*. KJK-Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest, 2005. 963.

⁴ TRÓCSÁNYI – BADÓ, 2005. 971. Eredeti nyelven: <http://www.riksdagen.se/webbnav/index.aspx?nid=3911&bet=1974:152> (2011. 12. 27.) A Trócsányi-Badó könyvben még 19. cikként szerepel a szakasz, az időközbeni alkotmánymódosításnak köszönhetően került előrébb a sorban, változatlan szöveggel.

⁵ HUGENHOLTZ, P. Bern: *Copyright and Freedom of Expression in Europe*. 2001. 3. forrás: <http://www.ivir.nl/publications/hugenholtz/PBH-Engelberg.doc>, (2011. 12. 31.) Érdemes megemlíteni, hogy időközben (2010. március 14-én) Svédország is csatlakozott a Szellemi Tulajdon Világszervezetének (WIPO) az Előadásokról és Hangfelvételekről szóló Szerződéséhez (WPPIT). Így valószínűleg az előadóművészek, mint szomszédos jogi jogosultak sem élveznek alkotmányos védelmet. Az alaptörvény eredeti szövegében szereplő „*konstnärer*” szó vélhetően csak a képzőművészekre utal, mint a német „*Künstler*”.

⁶ PATTERSON, Ray – BIRCH, Stanley F. Jr.: *The Copyright Clause and Copyright History*. In: Joyce, Craig (ed.): *A Unified Theory of Copyright*. 46. Hous. L. Rev., 2009. 244-245.

⁷ PATTERSON – BIRCH, 2009. 245-246.

piaccal rendelkeztek.⁸ Ilyen volt például az Erzsébet királynő idején kiadott ábécéskönyv, a Biblia, a katekizmus, vagy éppen a jogi könyvek. Ahogyan ebből láthatjuk, sem a *printing patent*, sem a *stationers' copyright* nem volt közvetlen kapcsolatban magával a szerzővel, így a mai fogalmaink alapján ezeket inkább ipari, mint szellemi tulajdonnak tekinthetjük (*industrial copyright*).⁹

Az 1662-es *Licensing Act* (Engedélytörvény) az angolszász szerzői jogtörténelem legfontosabb cenzúra-törvénye, amelyet egészen 1694-ig rendszeresen megújítottak. Az 1688-as dicsőséges forradalom győzelmének következtében nemcsak az angol trón protestáns jogutódlásának biztosítása (és az alkotmányos monarchia létrejötte) történt meg, hanem a valósi küzdelem végeztével a cenzúra is lassan megszűnt. Ennek eredményeként olyan szerzői jogilag fontos fogalmak is megalkotásra kerültek, mint a *public domain* (közkinccsé vált művek, – amelyek már nem állnak jogvédelem alatt, szabad felhasználás alá esnek).¹⁰

Ezt követően született meg vizsgálódásunk szempontjából a legfontosabb törvény, az 1709-es *Statute of Anne* (Anna királynő statútuma, hatályba lépett 1710-ben), amely megalakította a *szerzők jogát*. Tette ezt olyan módon, hogy ők váltak a kiadói jogok birtokosává újonnan megjelent művek esetében.¹¹ Így alakult ki tehát a mai fogalmaink szerinti szerzői jog (érdekes, hogy a magyar kifejezés pontosan ezt tükrözi) az eddigi *copyright* talaján. Ekkor jött létre a védelmi idő intézménye is, amely kezdetben kétszer 14 éves periódust biztosított a szerzőknek.¹² Az új *statutory copyright*, a *stationers' copyright* ellentétben, csak a művek nyilvánosságra hozatalát követően (és a védelmi időn belül) biztosított jogvédelmet a szerzőknek.

Az Amerikai Egyesült Államokban az alkotmány megalkotásakor (1787) került be a *Copyright Clause* a szövegbe, az Egyesült Államok Alkotmánya, 1. cikk (8) bekezdés 8. pontjában (Szerzői jogi klauzula): „A Kongresszusnak joga van arra, hogy [...] előmozdítsa a tudományok és hasznos művészetek fejlődését azáltal, hogy a szerzők és feltalálók részére kizárólagos jogot biztosít írásaik és találmányaik tekintetében egy meghatározott időtartamra.”¹³ Ez idézet, ha igen akkor kell idézőjel.”

Érdekes, hogy ezt az Alkotmányozó Gyűlésen meg sem vitatták, valamint a későbbiekben sem változtatták meg soha, ma is eredeti formájában található meg.¹⁴ Ez egyébként sokszor jogértelmezési problémákat is felvet. A szövegben található „*Science*” és „*Writings*” szavak utalnak a szerzői művekre, a „*Useful Arts*” és a „*Discoveries*” pedig a szabadalmakra. A technika fejlődésével természetesen a Szövetségi Legfelsőbb Bíróság (*Supreme Court*) folyamatosan bővítette az eredetileg védett irodalmi művekhez képest a szerzői művek fogalmi körét, így manapság ezek alatt értjük többek között a fényképészeti és a filmművészeti alkotásokat is.¹⁵

⁸ Uo. 246-247. A témában lásd még: MEZEI Péter: A szerzői jog története a törvényi szabályozásig (1884: XVI. tc.). *Jogelméleti Szemle* 3 (2004). Forrás: <http://jesz.ajk.elte.hu/mezei19.html> (2011. 12. 31.)

⁹ Uo. 247.

¹⁰ Uo. 248-249.

¹¹ Uo. 251.

¹² A második 14 év csak abban az esetben járt (és csakis a szerzőnek), ha a szerző élt a 14 év elteltével.

¹³ MEZEI Péter: Mitől fair a fair? Szerzői művek felhasználása a fair use-teszt fényében. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle* 113. évf. 6 (2008) 27. Eredeti nyelven: <http://usgovinfo.about.com/od/usconstitution/a/a1s8.htm> (2011. 12. 29.)

¹⁴ BRAEGELMANN, Tom: Copyright Law in and under the Constitution – The Constitutional Scope and Limits to Copyright Law in the United States in Comparison with the Scope and Limits Imposed by Constitutional and European Law on Copyright Law in Germany. *Cardozo Arts and Entertainment Law Journal* 27 (2009) 104. Forrás: <http://www.cardozoaelj.net/issues/09/Braegelmann.pdf> (2011. 12. 29.)

¹⁵ BRAEGELMANN, 2009. 108.

A *constitutional copyright* (alkotmányos szerzői jog) exkluzív jogot biztosított a szerzők számára. A XVIII. században ez a terjesztéshez való jogot jelentette, vagyis a másolatok ellenértékért való többszörözését és e példányok értékesítését. A szerzői jog alkotmányos koncepciója kizárja annak kereskedelmi monopóliumként történő alkalmazását, mert ezzel a kiadók élveznék a szerzők jogainak gyümölcseit.¹⁶

Az amerikai alkotmányjog nem ismeri el a szerzői jogok bármilyen korábbi, természetjogi létezését (ennél fogva szerintük nincs is örökös szerzői jog), meglátásuk szerint ez pusztán pozitív jog. A legfontosabb korlát az eredetiség, így a tények nem lehetnek szerzői jogilag védettek az Amerikai Egyesült Államokban.¹⁷ Nagyon fontos még az alkotmány szövegében szereplő „előmozdítsa” szó is. Ennek „kapcsán a Supreme Court szavai a legmeghatározóbbak: »Szerzői jogunk azonnali hatása, hogy biztosítja a 'szerzők' kreatív munkájának fair ellentételezését. Legvégső célja azonban, ezen [alkotmányos] ösztönzés révén, a művészi kreativitás serkentése az általános közjó érdekében.« Ezek alapján az Egyesült Államok copyright rendszere az alkotók védelmezése mellett kiemelten tekint a tudományok és hasznos művészetek kreatív *továbbfejlesztésére*, s a két érdekkoldal ütközése esetén ez utóbbi tevékenység komoly támogatásban részesül a bírói gyakorlatban.”¹⁸

A harmadik fontos korlát az alkotmány szövegében szintén szereplő „meghatározott időtartamra” kitétel. Mint fentebb olvashattuk, Angliában eredetileg kétszer 14 év volt a védelmi idő tartama, a mű bejelentésétől számítva. E modellt vette át az Egyesült Államok is az 1790-es szerzői jogi törvény megalkotásakor, később azonban a védelmi időt megnövelte: előbb 28+14, majd kétszer 28 évre. 1976-ban kibővítették a szerző halálát követő 50 évre, 1998 óta pedig a szerző halálát követő 70 évig áll fenn a védelmi idő.¹⁹ Az *Eldred v. Ashcroft* ügyben²⁰ ennek alkotmányossága kérdőjeleződött meg,²¹ de a *Supreme Court* végül 7-2 arányban alkotmányosnak minősítette a törvényt.

Németország

Ha visszatérünk Európába, azon belül is Németországba, itt a szerzői jog természetjogi fel fogásával találkozhatunk. A legnagyobb különbség az amerikai *copyright*hoz képest (ahol a „a döntő tényezőt a kizárólagos vagyoni jogosultságok adják, míg a morális jogok csak elenyésző mértékben részesülnek védelemben”²²), hogy a német *Urheberrecht* a vagyoni jogok mellett hangsúlyosabb figyelmet fordít a személyhez fűződő jogokra:²³ „a szerzők jogait nem törvény alkotta, hanem mindig is léteztek az emberek jogi tudatában”²⁴ A személyhez fűződő jogok elválaszthatatlanul és átruházhatatlanul²⁵ kapcsolódnak a szerző személyéhez.

¹⁶ PATTERSON – BIRCH, 2009. 257-258.

¹⁷ BRAEGELMANN, 2009. 123.

¹⁸ MEZEI Péter: *Digitális sampling és fájlcseré*. Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Összehasonlító Jogi Intézet, Szeged, 2010. 21-22.

¹⁹ Sonny Bono Copyright Extension Term Act (CETA). Lásd: http://frwebgate.access.gpo.gov/cgi-bin/getdoc.cgi?dbname=105_cong_public_laws&docid=f:publ298.105.pdf (2011. 12. 31.) A munkaviszonyban alkotott művek esetén ez legalább 95, legfeljebb 120 évre nő.

²⁰ <http://www.lessig.org/blog/archives/01-618d.pdf> (2011. 12. 31.)

²¹ Egészen pontosan az volt a kérdés, hogy a CETA által a szerzői jogba „visszahozott”, tehát 1998 előtt közkinésbe lépő, ám a plusz 20 évre tekintettel újra jogvédetté váló alkotások ilyen „visszahozása” alkotmányos-e. A felperesek nem vitatták a jövőben megalkotandó művek *post mortem auctoris* 70 évre szóló védelmét.

²² MEZEI, 2010. 22.

²³ BRAEGELMANN, 2009. 124.

²⁴ „[A]uthor's rights are not created by law but always existed in the legal consciousness of man.” PLOMAN, E. W. – HAMILTON, L. Clark: *Copyright. Intellectual Property in the Information Age*. London, 1980. 13.

²⁵ A vagyoni jogok az Amerikai Egyesült Államokban ellenérték fejében átruházhatóak – a kontinentális jogrendszerben viszont általában csak a szoftverek, adatbázisok és munkaviszony keretében alkotott művek esetében tehető ez meg.

Ugyan a személyiség nem örökéletű, a német alkotmányjog szerint még „létezhet” egy bizonyos ideig a szerző halála után is.²⁶

A Német Szövetségi Köztársaság alaptörvénye, I. Az alapjogok, 5. cikk:

„(1) Mindenkinnek joga van arra, hogy véleményét szóban, írásban és képben szabadon kifejezze és terjessze, valamint arra, hogy az általánosan hozzáférhető forrásokból akadálytalanul tájékozódjék. A sajtószabadság és a rádió, valamint film útján történő hírközlés szabadsága biztosított. Cenzúrának nincs helye.

(2) E jogok korlátait az általános törvények, az ifjúság védelmét szolgáló törvényes előírások és az egyéni becsület joga tartalmazza.

(3) A művészet és a tudomány, a kutatás és a tanítás szabad. A tanítás szabadsága nem választható el az alkotmány iránti hűségtől.”²⁷

Az alaptörvényből idézett szövegben láthatjuk, hogy a „művészet és a tudomány [...] szabad” fordulatból vezethetők le a szerzői jogok. A 14. cikkben rendelkezik az alkotmány a tulajdonról: a szerzői jogok vagyoni részét ebből eredeztetik,²⁸ tehát a magyar szavakkal szellemi tulajdonként aposztrofált kifejezés is vélhetően német eredetű.²⁹ A 73. cikkben azt is megtalálhatjuk, hogy az ipari jogvédelem, a szerzői és a kiadói jog szabályozása a szövetségi jogalkotó kizárólagos hatáskörébe esik.

A német Szerzői Jogi Törvény (*Urheberrechtsgesetz*, 1965) szerint a nagyközönség a kultúra fejlesztésének céljából (*Kulturleben*) szabadon felhasználhatja a szellemi termékeket (lásd feljebb az Egyesült Államokban az alkotmányos korlátokat – „előmozdítsa”). Senki sem alkot légtüres térben, előzmények nélkül, hanem valaki(k) előző munkáit használja fel. A szellemi alkotásokról készült másolatokat bárki felhasználhatja, ha az eredeti szerző jogait ezzel nem sérti. Ahogyan a gyertyák esetében is: ha egyikről átvisszük a lángot a másikkra, attól még az nem alszik el.³⁰

A német szövetségi alkotmánybíróság (*Bundesverfassungsgericht*) több ítéletében is foglalkozott bizonyos szerzői jogilag releváns kérdések alkotmányosságával. Így például alkotmányellenesnek találták a szerzői jogi törvény azon rendelkezését, amelyben az egyházaknak és az iskoláknak engedélyezték volna szerzői jogilag védett művek szabad felhasználását az általuk kiadott tankönyvekben,³¹ viszont alkotmányosnak minősítették azt a rendelkezést, mely szerint a börtönökben a rabok rehabilitációjának elősegítése érdekében „nyilvánosan” előadhatnak szerzői jogilag védett műveket³² (legyen szó akár színdarabokról, akár zeneművekről).³³ A német alkotmányos szerzői jog flexibilis és dinamikus, nyitott új megoldások keresésére. Szívesen alkalmazzák a szükségességi-arányossági tesztet (lásd pl. az előbbi eseteket), ezzel biztosítják a szerzői jogban hangsúlyos érdekek egyensúlyát. Mindenestre a legfontosabbak maguk a szerzők.³⁴

Az amerikai és a német megoldásban közös, hogy az alkotmányos szerzői jogok keletkezése és annak eredeti szándékai lényegében ismeretlenek és nem világosak. Ennek következtében fontos szerep hárul mindkét esetben a *Supreme Courtra*, illetve a *Bundesverfassungsgerichte*, melyek az alkotmányaikban található néhány, szerzői jogi vonatkozást tartalmazó

²⁶ BRAEGELMANN, 2009. 128.

²⁷ TRÓCSÁNYI – BADÓ, 2005. 726.

²⁸ <http://www.wipo.int/wipolex/en/details.jsp?id=9542> (2011. 12. 31.)

²⁹ Ennek bizonyítására lingvisztikai elemzésbe – megfelelő képzettség hiányában – nem bocsátkoznék, csak valószínűsítem ezt a tényekből.

³⁰ BRAEGELMANN, 2009. 127-128.

³¹ BVerfGE 31, 229 (July 7, 1971) – „Kirchen- und Schulgebrauch”

³² BVerfGE 79, 29 (1988) – „Vollzugsansalten”

³³ BRAEGELMANN, 2009. 129-135.

³⁴ Uo. 139.

mondat elemzésével képesek a szerzői jog továbbfejlesztésére. Míg az Egyesült Államokban főleg a nagyobb, lényegi kérdéseket dönti el a bíróság az alkotmányos szerzői joggal kapcsolatban, a német szövetségi alkotmánybíróság inkább a kisebb kérdésekben bizonyul fontosabbnak az egysúlyi rendszer alkalmazásával.³⁵

Portugália

A németeknél tárgyalathoz képest most visszalépünk egy kicsit az első csoportba, a szerzői jogot kifejezetten említő alkotmányok közé. Ennek oka az, hogy a portugálok esetében szintén szabadságjogokból levezetve, de *expressis verbis* meg is jelenik a szerzői jog.

Portugália a spanyolokkal sok szempontból párhuzamosan fejlődött, a két állam alkotmánytörténetileg több rokon vonást mutat. A jelenleg hatályos alkotmány 1976-os (már eredeti szövegében tartalmazta a szabadságjogokat, némileg meglepő módon szocialista szemléletet tükrözött), azóta hét nagy módosítást eszközöltek rajta, a legutóbbit 2005-ben. Ennek következtében ez már csak szerkezetében hasonlít az eredetihez.³⁶

A szövegezésről annyit, hogy az intellektuális, tudományos és művészeti eredetiség szabadságából vezetik le a tudományos, irodalmi és művészeti alkotások létrehozásának, bemutatásának és terjesztésének jogát, valamint a szerzői jog védelmét, – tehát a német szövegezésnél továbbmentek.³⁷

A Portugál Köztársaság Alkotmánya, I. Cím – Alapvető jogok és köteleességek, II. rész – Jogok, szabadságok és biztosítékai, I. fejezet – Személyiséghez fűződő jogok, szabadságok és biztosítékai, 42. cikk – Kulturális eredetiség szabadsága: „1. Az intellektuális, tudományos és művészi eredetiség szabadsága nem korlátozható.

2. E szabadság a tudományos, irodalmi és művészeti alkotások létrehozásának, bemutatásának és terjesztésének jogát, valamint a szerzői jog védelmét foglalja magában.”³⁸

Spanyolország

Ahogy korábban említésre került, itt is hasonló alkotmányfejlődés figyelhető meg, mint a portugáloknál, érdemes azonban ezzel kicsit bővebben is megismerkedni – az összetett hatások megfigyelése érdekében.

A 19. század elején Napóleon kibocsátott ugyan egy oktrojált alkotmányt, ám ezzel sem tudta megakadályozni az 1808-as, franciaellenes függetlenségi háború kirobbanását. 1812-ben az alkotmányozó Cortes lefektette az *alkotmányos monarchia* alapjait (*Cádixi Alkotmány*) – a forradalom 1814. januári győzelmét követően viszont az immáron Madridban ülésező rendes Cortes és VII. Ferdinánd király is visszavette helyét, utóbbi pedig hatályon kívül helyezte az alkotmányt és a liberális törvényeket. 1820-ban ugyan rövid ideig még újra hatályba lépett az 1812-es alkotmány, utána viszont 1834-ben, francia mintára fogadták el a legújabb konstitúciót. Viszont ez túl erős hatalmat biztosított az uralkodónak, ezért a két év múlva összeülő Alkotmányozó Gyűlés a belga alkotmányozás szellemében készítette el a mérsékelt liberálisnak számító alaptörvényt (1837-ben lépett hatályba). Az 1845-ös konstitúciót az 1869-es forradalmi alkotmány követte, 1873-ban pedig kikiáltották a köztársaságot – ez az államforma két évig létezett. 1875-ben az ország ismét királyság lett, a következő évben pedig XII. Alfonz aláírta a monarchista alkotmányt, amely az angol parlamentarizmuson alapult.

³⁵ Uo. 141-144.

³⁶ TRÓCSÁNYI – BADÓ, 2005. 816.

³⁷ <http://www.wipo.int/wipolex/en/details.jsp?id=5452> (2011. 12. 29.)

³⁸ TRÓCSÁNYI – BADÓ, 2005. 832.

Az első világháborúban semleges Spanyolországban katonai diktatúra alakult ki: 1923-ban kihirdették a rendkívüli állapotot, felfüggesztették az alkotmányos rendet, majd 1931-ben kikiáltották a második köztársaságot, amely alaptörvényének mintájául ezúttal a német, weimari alkotmányt szolgált. Franco rezsimjét követően 1975. november 22-én koronázták királlyá a máig uralkodó János Károlyt, a jelenleg hatályos alkotmány pedig 1978-ban lépett hatályba.³⁹ A szerzői jogok említésének tekintetében a portugál és a német szöveghez hasonlít – utóbbihoz azért áll közelebb, mert itt sem kerül levezetésre szó szerint, de a szabadságjogokból eredeztetik. „Spanyolország Alkotmánya a szerzői jogot egy különleges tulajdonjogként értékeli, annak ellenére, hogy nemzetközi jogilag az emberi jogok közé sorolja. [...] A] szellemi tulajdon eredetileg egy személyhez fűződő jog, amely az emberi jogok rangjára emelkedett különböző nemzetközi jogi okmányoknak köszönhetően, amelyek tartalmazzák szociális funkcióként ezen jogok mindkét összetevőjének (személyhez fűződő és vagyoni jogok) végrehajtását és védelmét. Ennélfogva, a szerzői jog valójában egy alapjog, amelyet a nemzetközi jogból és az alkotmány 20,1,b) cikkéből együttesen ismerhetünk meg.”⁴⁰

Spanyolország Alkotmánya, Első Cím – Alapvető jogok és kötelességek, II. fejezet – Jogok és szabadságok, 1. rész – Alapvető jogok és szabadságok, 20. cikk:

„(1) Mindenkit megilletnek az alábbi jogok:

a) a gondolatok, eszmék és vélemények szóban, írásban vagy a kifejezés bármely más módján történő szabad kifejtése és terjesztése;

b) az irodalmi, művészeti, tudományos és technikai alkotás szabadság;

c) a tanítás szabadsága;

d) valós információ szabad közlése és megszerzése bármilyen terjesztési eszköz útján. E szabadságjog gyakorlása kapcsán törvény szabályozza a lelkiismereti fenntartás kérdését és a szakmai titok védelmét.

(2) Ezeknek a jogoknak a gyakorlását nem korlátozhatja semmilyen előzetes cenzúra.”⁴¹

Japán

A japánoknál a 20. század elején végbement a német polgári törvénykönyv, a BGB recepciója, a második világháborút követően pedig amerikai segítséggel hozták létre az alkotmányukat. Ennek ellenére egyik utat sem követik: az alkotmány szövegében nem jelenik meg a szerzői jog. Alább a szabadságjogokat tartalmazó szakasz látható. Az ebben foglaltakon kívül a tanítás szabadsága és az akadémiai szabadság jelenik csak meg a szövegben – az eddigiekben, más alkotmányokban látott tudomány és/vagy művészet szabadsága nem található meg benne.⁴²

Japán Alkotmánya, 3. fejezet: Az emberek jogai és kötelességei, 21. cikk:

³⁹ Uo. 919-20. A spanyol alkotmány és szerzői jog kapcsolata fejlődésének vonatkozásában lásd még: ALVAREZ ROMERO, Carlos: La Constitución Española y el derecho de propiedad intelectual. *Boletín de la ANABAD* Tomo 29., 1 (1979) 71-87. Forrás: http://dialnet.unirioja.es/servlet/fichero_articulo?codigo=967431&orden=61340 (2011. 12. 27.)

⁴⁰ CASTRO BONILLA, Alejandra: La protección constitucional del derecho de autor en España. *Noticias Jurídicas* (2002). Saját fordítás spanyolról. Forrás: <http://noticias.juridicas.com/articulos/05-Derecho%20Constitucional/200212-275512281010243310.html> (2011. 12. 27.)

⁴¹ TRÓCSÁNYI – BADÓ, 2005. 924. Eredeti nyelven: http://www.lamoncloa.gob.es/FNR/rdonlyres/79FF2885-8DFA-4348-8450-04610A9267F0/0/constitucion_ES.pdf (2011. 12. 27.)

⁴² Elképzelhető, hogy a szólásszabadságból itt is levezethető lenne a szerzői jogok védelme, de konkrétan erre utaló, általam ismert nyelven íródott szakirodalmat sajnos nem találtam.

„Biztosítani kell a gyülekezés és egyesülés, a szólás, a sajtó és a véleménynyilvánítás minden egyéb formájának szabadságát. 2) Cenzúrájának nincs helye, ahogyan bármely kommunikációs forma titkosságának megsértése is tiltott.”⁴³

Magyarország

A Magyar Köztársaság (a tanulmány megírásakor még) hatályban lévő alkotmánya sem tartalmazza a szerzői jogokat szövegében, csak bizonyos szabadságjogok jelennek meg a törvény XII. fejezetében (Alapvető jogok és kötelességek):

„70./G § (1) A Magyar Köztársaság tiszteletben tartja és támogatja a tudományos és művészeti élet szabadságát, a tanszabadságot és a tanítás szabadságát.

(2) Tudományos igazságok kérdésében dönteni, kutatások tudományos értékét megállapítani kizárólag a tudomány művelői jogosultak.”⁴⁴

Az Alkotmány kommentárja a tudomány szabadságával kapcsolatban kifejti, hogy „[a]z államot objektív intézményvédelmi kötelezettsége körében terhelő jogalkotói feladatai az alanyi jogok érvényesítését általában szolgáló eljárási szabályokon túlmenően átfogják a tudományos élet szabadságának garantálásával speciálisan összefüggő szabályozási kérdéseket is, így például kiterjednek a tudományos tevékenység eredményeit érintő szerzői jogi védelemre (a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény) [...] is.”⁴⁵

A művészeti élet szabadságának érvényesülését a jogalkotó – a kommentár szerint – „többek között az alkotók szerzői jogainak szabályozásával biztosítja. Erre szolgál az 1999. évi LXXVI. törvény, melynek célja a szerzői jogok hatékony érvényesülésének biztosítása a szerzők személyhez fűződő és vagyoni jogainak szabályozásával, a szerzők, valamint a felhasználók érdekei közötti egyensúly megteremtése, továbbá a szellemi alkotások létrehozásának ösztönzése, a nemzeti és egyetemes kultúra megóvása. A törvény által nyújtott szerzői jogi védelem az irodalmi és képzőművészeti alkotásokra is kiterjed.”⁴⁶ Ebből világosan láthatjuk, hogy a szerzői jogvédelem forrása nem az alkotmány, hanem a szerzői jogi törvény.

Magyarország 2012. január elsején életbe lépő Alaptörvénye már bizonyos tekintetben, szerzői jogi szempontból előrelépésnek tekinthető. Rögtön a törvény első, Nemzeti hitvallásnak keresztelt részében többször is előkerül a szellemi alkotásokra történő utalás:

„Büszkék vagyunk a magyar emberek nagyszerű szellemi alkotásaira.

[...]

Felelősséget viselünk utódainkért, ezért anyagi, szellemi és természeti erőforrásaink gondos használatával védelmezzük az utánunk jövő nemzedékek életfeltételeit.

[...]

Valljuk, hogy a közösség erejének és minden ember becsületének alapja a munka, az emberi szellem teljesítménye⁴⁷

Később, a Szabadság és felelősség részben, a szabadságjogok között megjelennek az Alkotmányban is már szereplő jogok, egy nagyon fontos változással:

X. cikk

⁴³ Saját fordítás angolról. Forrás: <http://www.solon.org/Constitutions/Japan/English/english-Constitution.html>
Eredeti nyelven: <http://www.ndl.go.jp/constitution/etc/j01.html> (2011. 12. 27.)

⁴⁴ 1949. évi XX. törvény A Magyar Köztársaság alkotmányáról.

⁴⁵ LÁNCOS Petra Lea: 70./G. § (A tudományos és művészeti élet szabadsága). In: Jakab András (szerk.): Az Alkotmány kommentárja. Századvég Kiadó, Budapest, 2009. 2616.

⁴⁶ LÁNCOS, 2009. 2619-2620.

⁴⁷ Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.)

(1) Magyarország biztosítja a tudományos kutatás és művészeti alkotás szabadságát, továbbá – a lehető legmagasabb szintű tudás megszerzése érdekében – a tanulás, valamint törvényben meghatározott keretek között a tanítás szabadságát.

(2) Tudományos igazság kérdésében az állam nem jogosult dönteni, tudományos kutatások értékelésére kizárólag a tudomány művelői jogosultak.

(3) Magyarország védi a Magyar Tudományos Akadémia és a Magyar Művészeti Akadémia tudományos és művészeti szabadságát. A felsőoktatási intézmények a kutatás és a tanítás tartalmát, módszereit illetően önállóak, szervezeti rendjüket és gazdálkodásukat törvény szabályozza.⁴⁸

A jogforrás immáron művészeti alkotás szabadságáról beszél, amelybe akár a szerzői jogok védelmét is beleérthetjük. De vajon ez volt-e a jogalkotó szándéka a szöveg ilyenén módosításával? Erre a választ a későbbiekben, a joggyakorlat és a jogértelmezés alakulásával kaphatjuk majd meg.

Összegzés

Hogy szükség van-e a szerzői jogok alkotmányos szinten történő védelmére? Véleményem szerint igen. Magyarország jogfejlődése során számos jogintézményt és megoldást vett át a németektől, így legalább ilyen szintű alkotmányos szerzői jogvédelmet én előnyösnek tartanék. Az Alaptörvény szövegezésében már átvette a német mintát, de míg náluk a bírósági döntésekből egyértelmű, hogy ezen a szerzői jogot értik, nálunk még ezt nem mondták ki, úgyhogy csak sejtésünk lehet arról, hogy ezzel a szándékkal került bele a szövegbe. Természetesen, hazabeszélve, a legnagyobb szerűbb az lenne, ha a későbbiekben ebből levezetve ez meg is jelenne az Alaptörvény szövegében, a portugál alkotmányhoz hasonlóan. Véleményem szerint ugyanis az itt bemutatott szabályozások közül ez a legbővebb, mintegy átmenetet képez az amerikai és a német minta között, hiszen egyesíti ezen kettő alkotmány sajátosságait. Faludi Gábor gondolatait idézve: „Ha a szerzői jog csak tulajdoni »alkotmányos« védelemben részesül, akkor legfeljebb a gazdasági alapjogok erősebben korlátozható csoportjába esik. Ha gyökerei között ott van a »free speech« jog is, akkor a legerősebb, azaz a legkevésbé korlátozható alapjogi oltalom ernyője alatt áll. [...] nem lényegtelen kérdés a szerzői jog (és az iparjogvédelem) alapjogi háttere.”⁴⁹

A szerzői jog védelme azért előnyös alkotmányi szinten, mert így e jogok megsértése esetén a jogosultak nagyobb védelemre tarthatnának számot, valamint talán a jogsértők is kétszer mérlegelnék, elkövessék-e az adott cselekményt. Ez természetesen még a jövő zenéje, hogy hazánkban lesz-e ilyen jellegű változtatás az alaptörvény szövegében.

⁴⁸ Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.)

⁴⁹ FALUDI Gábor: *A szerzői jog alapjogi szemlélete az Európai Unióban*. In: Faludi Gábor (szerk.): *Liber Amicorum*, Studia P. Gyertyánfy dedicata. Bibliotheca Iuridica. Liber Amicorum 31., Budapest, 2008. 196.

LÁSZLÓ NÉMETH

The Constitutional Place of Copyright

(Summary)

At the time of writing this article, neither the Constitution currently in effect, nor the new Fundamental Law of Hungary contains *expressis verbis* on the protection of copyrights. A question could be raised as to whether there would be a need to put these laws into some form of constitution. This article divides some important and interesting countries into three groups:

1) The constitutions that mention copyright law, as a fundamental law that should be protected (Sweden, United States, Portugal).

2) The constitutions that only refer to protecting copyrights that can be derived from other fundamental rights (Spain, Germany).

3) Copyright is not mentioned at all in the constitution (Japan).

In the article the aforementioned countries are examined, but only their constitutions, not their independent acts on copyright law. Sometimes it is essential to be familiar with the history of the law of a specific country, in order to acknowledge the process of putting, or not including the protection of copyrights in the constitution.

At the end of the article, it is possible to read about the new Fundamental Law of Hungary, as well. There are some proposals that can be useful for the legislation.